

SOCIALINIO KAPITALO APIBRĖŽTIES IR MATAVIMO PROBLEMATIKA

Ilona Skačkauskienė¹, Sigita Bytautė²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas: ¹ilona.skackauskiene@vgtu.lt; ²sigita.bytaute@vgtu.lt

Įteikta 2012-03-16; priimta 2012-05-31

Santrauka. Pasaulinė ekonomikos krizė skatina šalių vyriausybes ieškoti ne tik finansinio stabilizavimo priemonių, bet ir rasti „saugiklius“, kurie užkirstų kelią ekonominėms krizėms ateityje. Socialinis kapitalas galėtų būti vienu tokių saugiklių. Straipsnyje, atlikus socialinio kapitalo apibrėžimų skirtinguose mokslinės literatūros šaltiniuose analizę, identifikuojamos matavimo problemos, atskleidžiamos sąsajos tarp socialinio kapitalo ir ekonominio vystymosi. Socialinis kapitalas yra sudėtingas reiškinys, apimantis tokias tris dimensijas, kaip socialiniai tinklai, pasitikėjimas ir socialinės normos. Sunkumų kyla siekiant įvertinti kiekvienos iš dimensijų daugiareikšmiškumą: nėra vieno, universalaus socialinio kapitalo sąvokos apibrėžimo ir matavimo metodo, kuris galėtų būti taikomas empiriniuose tyrimuose. Straipsnyje, išgryninus socialinio kapitalo komponentus, atskleidžiamas jo matavimo potencialas.

Reikšminiai žodžiai: socialinis kapitalas, pasitikėjimas, tinklai, rodikliai.

SOCIAL CAPITAL DEFINITION AND MEASUREMENT PROBLEMS

Ilona Skačkauskienė¹, Sigita Bytautė²

Vilnius Gediminas Technical University, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lithuania
E-mails: ¹ilona.skackauskiene@vgtu.lt; ²sigita.bytaute@vgtu.lt (corresponding author)

Received 16 March 2012; accepted 31 May 2012

Abstract. Global economic crisis encourages governments not only to look beyond financial stabilization measures, but also find the “safeguards” to prevent economic crises in the future. Social capital could be one of these “safeguards”. In the paper analysis of social capital definition in different scientific literature is made, measurement problems are identified, the link between social capital and economic development is disclosed. Social capital is a complex phenomenon that includes the following three dimensions – social networks, trust and social norms. Difficulties arise while assessing ambiguity of each dimension: there is not a single, universal definition of social capital nor measurement method, which could be used in empirical studies. In the paper components of social capital are identified, the potential of its measurement is revealed.

Keywords: social capital, trust, networks, indicators.

JEL Classification: A12, A31, L14, P20, Z13.

1. Įvadas

Ekonomikos krizė, apėmusi daugelį pasaulio valstybių, parodė, kad būtina ne tik pertvarkyti valstybių ekonominę bei finansinę politiką, bet ir ieškoti naujų priemonių, sudarančių galimybę išvengti krizių ateityje. Patikima priemone galėtų tapti socialinis kapitalas – akivaizdu, kad ekonominė veikla integruojasi į socialines struktūras, o žmonių sprendimams įtaką daro begalė socialinių ir kultūrinių veiksnių.

Socialinio kapitalo sąvoka paplitusi beveik visose socialinių tyrimų srityse ir yra vartojama aiškinant tokius reiškinius, kaip, pavyzdžiui, politinį dalyvavimą, institucinę veiklą, korupciją viešajame sektoriuje, viešųjų paslaugų kokybę ar valstybių ekonominę sėkmę (Sabatini 2005). Mokslininkai išplėtojo *socialinio kapitalo* sąvoką siekdami paaiškinti skirtingą visuomenės gebėjimą veikti kolektyviai ir pasiekti bendrų tikslų. Norėdami nustatyti abipusius tikslus ir bendradarbiauti juos įgyvendinant, žmonės turi pasitikėti vieni kitais ir valdžios institucijomis, kurios savo ruožtu privalo užtikrinti minėtam bendradarbiavimui palankią aplinką (Wallis *et al.* 2004).

Literatūroje pabrėžiamas ryšys tarp socialinio kapitalo ir ekonominės veiklos rezultatų. Socialiniai tinklai ir pasitikėjimas gali skatinti informacijos ir žinių sklaidą, sumažinti sandorių išlaidas. Empiriniaus tyrimais įrodyta, kad socialinio kapitalo komponentai – pasitikėjimas ir visuomenės bendradarbiavimas – susiję su geresniais ekonominės veiklos rezultatais. Kaip panaudoti socialinį kapitalą, siekiant geresnių ekonominės veiklos rezultatų, analizuoja tokie mokslininkai, kaip Dasgupta ir Serageldin (2000), Grootaert ir Bastelaer (2002), Sabatini (2005).

Empirinių tyrimų rezultatų analizė parodė, kad socialinio kapitalo neįmanoma išmatuoti vienu rodikliu. Pagrindinė problema ta, kad literatūroje, nagrinėjančioje socialinį kapitalą, nėra bendrų pasitikėjimo ar visuomenės bendradarbiavimo vertinimo rodiklių. Socialinis kapitalas nagrinėjamas įvairiais aspektais taikant skirtingus socialinio kapitalo matavimo rodiklius, todėl tyrimų rezultatai yra sunkiai tarpusavyje palyginami.

Straipsnyje nagrinėjamas socialinio kapitalo sąvokos turinys, atliekama socialinio kapitalo apibrėžimo skirtinguose moksliniuose šaltiniuose analizė, atskleidžiami socialinio kapitalo matavimo keblumai, akcentuojama socialinio kapitalo įtaka ekonomikai, t. y. išgryninamos sąsajos tarp socialinio kapitalo ir ekonominės veiklos rezultatų. Tyrimui taikytas sisteminis požiūris, mokslinės literatūros loginė analizė ir sintezės metodai.

2. Socialinio kapitalo sąvokos evoliucija

Mokslinės literatūros šaltiniuose pateikiami skirtingi įvairių darbų autorių požiūriai į socialinį kapitalą (1 lentelė). Pirmą kartą XX a. pr. suformuluotoje socialinio kapitalo sąvokoje akcentuojama bendruomenės gerovė, kuri pasiekama per socialinį pavienių asmenų ir šeimų, sudarančių socialinį vie-

netą, bendravimą (Hanifan 1916). Vėlesniuose apibrėžimuose akcentuojama žmonių grupės nariams teikiama kolektyvinė parama suteikiant teisę į šį kapitalą ekonomine, kultūrine ar simboline šio žodžio prasme (Biggart 2002). Socialinio kapitalo potencialas priklauso nuo individualių ryšių, kuriuos asmuo gali efektyviai mobilizuoti, tinklo dydžio ir nuo kiekvieno tinklui priklausančio asmens kapitalo (ekonominio, kultūrinio ar simbolinio) (Bourdieu 1986). Socialinis kapitalas apibūdinamas kaip socialinių ryšių tinklas, kurį turi ir kuriuo naudojasi asmuo. Bourdieu (1986) akcentuoja, kad ne ryšiai savaime daro žmones turtingesnius arba skurdesnius, o tai, kas lemia tuos socialinius ryšius, kas juos valdo ir turi galią. Pavyzdžiui, bendruomenės gali turėti daug socialinio kapitalo, didelį narių pasitikėjimą, tačiau jei joms trūksta valdžios arba galių ir ekonominių išteklių, lieka tik bendruomeniškumo apraiškos. Anot Bourdieu, sąvokos „kapitalas“ ir „galia“ yra sinonimai. Kapitalo – tiek kultūrinio, tiek ekonominio ar socialinio – atsiradimas, kūrimas ir didinimas yra iš esmės su galia, valdžia susijęs procesas. Tjūnaitienė (2008) teigia, kad socialinis kapitalas susiformuoja tada, kai sukuriamos sąlygos susibūrusiems tinklams kontroliuoti kapitalo srautus ir galios procesus. Nauda, kuri gaunama dėl narystės žmonių grupėje, tampa solidarumo pagrindu (Marginson 2004). Akivaizdus to įrodymas – tikslingas išskirtinių klubų organizavimas siekiant sukcentruoti socialinį kapitalą ir gauti iš to visapusę naudą dėl susidarančio multiplikatoriaus efekto. Be to, taip užsitikrinama narystės teikiama ir materialinė nauda – įvairių rūšių paslaugos, gaunamos dėl naudingų ryšių, ir netiesioginė nauda, pavyzdžiui, dėl sąsajų su reta, prestižine grupe (Biggart 2002). Bet koks savaime susikūręs socialinis tinklas nelaikomas gebančiu telkti reikšmingus išteklius ir generuoti galią.

Putnam (2000) suformulavo socialinio kapitalo kaip siejamojo (angl. *bonding*) arba jungiamojo (angl. *bridging*) veiksnio sampratą. Siejamieji socialiniai tinklai atsiranda tarp panašios kilmės, religijos, rasės, etniškumo, socialinės klasės žmonių. Jungiamieji socialiniai tinklai sujungia skirtingos kilmės ar religijos, rasės, etniškumo ar socialinės klasės žmones. Tokie siejamieji ar jungiamieji tinklai gali paskatinti, pavyzdžiui, įdarbinimo, skolinimosi jungčių susidarymą (Eastwood 2009). Ryšiai su panašiais arba artimais žmonėmis (siejamieji tinklai) padeda žmonėms išgyventi, o ryšiai su žmonėmis, besiskiriančiais pagal socialiniame gyvenime svarbius požymius (jungiamasis tinklas), padeda judėti į priekį, kažką keisti gyvenime (Žiliukaitė 2004). Pažymėtina, kad Putnam kaip socialinio kapitalo naudojimo rezultatą išskyrė kolektyvinį produktyvumą, tuo suteikdamas šiai sąvokai naują – ekonominį – aspektą. Putnam teigimu, socialinis kapitalas, kylas iš dalyvavimo visuomeninėse organizacijose ir savanoriškoje veikloje, atlieka tokias funkcijas, kaip demokratiško valdymo ir ekonominio augimo skatinimas bei palaikymas.

Ekonomistų dėmesį socialiniam kapitalui paskatino ir Pasaulio bankas, kuris 1996 m. pradėjo Socialinio kapitalo iniciatyvą (The Social Capital Initiative), siekdamas įvertinti

1 lentelė. Socialinio kapitalo apibrėžimų įvairovė (sudaryta autorių)

Table 1. Variety of social capital definitions (compiled by the authors)

Autorius	Socialinio kapitalo apibrėžimas
Hanifan (1916)	Apčiuopiamos materijos, kurios svarbios kasdieniame žmogaus gyvenime: gera valia, draugystė, simpatija ir socialinis bendravimas tarp asmenų ir šeimų, sudarančių socialinį vienetą. Jeigu asmuo palaiko ryšį su kaimynais, o šie – su kitais kaimynais, tai bus socialinio kapitalo kaupimas, kuris gali patenkinti asmens socialinius poreikius ir skleidžia socialinį potencialą, pakankamą visos bendruomenės gyvenimo sąlygoms pagerinti.
Bourdieu (1986)	Visuma esamų ir potencialių išteklių, siejamų su tvirtu institucionalizuotų tarpusavio pažinimo ar pripažinimo santykių tinklu.
Pasaulio bankas (1996)	Tai normos ir tinklai, kurie skatina kolektyvinę veiklą.
Putnam (2000)	Ryšiai tarp individų bei iš to kylantys socialiniai tinklai ir abipusiškumo bei pasitikėjimo normos. Socialinis kapitalas gali būti siejamasis (panašios kilmės, religijos, rasės, etniškumo, socialinės ir ekonominės klasės asmenys) arba jungiamasis (skirtingos kilmės ar religijos, rasės, etniškumo ar socialinės ir ekonominės klasės asmenys).
Fukuyama (2001)	Neformali, socialiniuose ryšiuose įkūnyta norma, kuri skatina bendradarbiavimą tarp dviejų ar daugiau asmenų.
Acevedo (2007)	Sanglaudos priemonė ir vienas iš visuomenės gerovės rodiklių.

socialinio kapitalo įtaką plėtros (vystymo) projektų efektyvumui bei prisidėti prie socialinio kapitalo stebėjimo rodiklių ir socialinio kapitalo įtakos vertinimo metodologijos sukūrimo (Grootaert, Bastelaer 2001). Putnam pateiktas socialinio kapitalo apibrėžimas Pasaulio banko ekspertams tapo „trūkstanta grandimi“. Neatsitiktinai tiek Pasaulio banko, tiek Putnam suformuluotuose socialinio kapitalo apibrėžimuose akcentuojami socialiniai tinklai bei normos.

Fukuyama (2001) pabrėžia, kad visos socialinių kapitalą turinčios grupės spinduliuoja tam tikru pasitikėjimu, t. y. tame suburtame asmenų rate geranoriškas bendradarbiavimas yra tapęs norma. Pasitikėjimas sudaro prielaidas didinti grupės ar organizacijos veiklos veiksmingumą. Be to, šis autorius pabrėžė ekonominį socialinio kapitalo aspektą – socialinio kapitalo naudojimas leidžia sumažinti su formaliais koordinavimo mechanizmais susijusių sandorių sąnaudas.

Acevedo (2007) akcentuoja socialinį kapitalą kaip socialinės sanglaudos priemonę, kuri ypač svarbi visos žmonijos vystymuisi. Dalyvavimu, pasitikėjimu, solidarumu pagrįstas supratimas, išpareigojimai yra būtini siekiant gero valstybės valdymo bei pilietiškumo.

Galima teigti, kad socialinis kapitalas yra visuma ryšių ir bendrų vertybių, sukurtų ir naudojamų kolektyvinėms ar individualioms problemoms spręsti. Jis atspindi kultūrinės, normatyvinės, struktūrinės ir institucinės įvairaus dydžio žmonių grupių tarpusavio sąveikas. Socialinis kapitalas taip pat apibūdina galimą šių sąveikų įtaką individualioms iniciatyvoms ir elgesiui bei jų sukeltus ekonominius, politinius ir kitus pokyčius (Bartkus, Davis 2009).

Mokslinės literatūros šaltiniuose išskiriami trys pagrindiniai socialinio kapitalo komponentai: pasitikėjimas, pilietinio

angažuotumo tinklai ir normos bei vertybės. Pasitikėjimas yra esminis socialinio kapitalo komponentas. Bendras veikimas pamažu sukuria tam tikras moralines sankcijas, kurios taikomos pažeidus pasitikėjimą. Socialinį pasitikėjimą visuomenėje didina valdžios institucijų veiklos viešumas, valdininkų veiklos etika. Socialinis kapitalas sudaro prielaidas formuoti ir pilietinei visuomenei, kuri savo ruožtu yra žinių ekonomikos dalyvė ir pokyčių bei inovacijų katalizatorius (Tijūnaitienė 2008).

Dalyvavimas bendruomenių, visuomeninių organizacijų veikloje yra svarbus tiek pilietiškumo, moralės formavimuisi, tiek bendradarbiavimo įpročiams susidaryti (Tijūnaitienė 2008). Taigi pilietinio angažuotumo tinklai yra kitas socialinio kapitalo komponentas, apimantis nevyriausybinį organizacijų sektorių. Kuo šie tinklai bendruomenėse tankesni, tuo, Putnam (2000) įsitikinimu, didesnė tikimybė, kad jos piliečiai sugebės veikti bendros naudos labui.

Trečiasis socialinio kapitalo komponentas – normos ir vertybės – apima įvairius viešojo socialinio gyvenimo aspektus, tokius kaip savitarpio pagalba, socialumas, dalyvavimas, altruizmas. Nagrinėjant socialinio kapitalo susidarymo būdus, išskirtinis dėmesys skiriamas bendravimui – bendraujant visuomenėje susiformuoja normos ir tradicijos, kuriomis remdamiesi žmonės buriasi į grupes (Juozaitienė 2006). Tokiose socialinėse grupėse ir atsiranda minėtas pasitikėjimas – esminis socialinio kapitalo bruožas, skatinantis veikti net ir tada, kai nėra išsamios informacijos apie partnerių patikimumą. Dalyvavimas įvairių grupių veiklose, naujų poreikių formavimas tampa svarbiu visuomenės permainų katalizatoriumi. Galima teigti, kad dalyvavimas įvairiose veiklose lemia ir socialinio kapitalo augimą, be to, socialinio kapitalo „auginimas“ gali padėti kuriant valstybės socialinę politiką.

Kadangi bet koks verslo sandoris yra daugiau ar mažiau grindžiamas pasitikėjimu, akivaizdi socialinio kapitalo ir ekonomikos sąveika: daugiau investuojama tose šalyse, kuriomis labiau pasitikima, arba tose šalyse, kur tikimasi gauti daugiau pelno (Deveikis, Poviliūnas 1998). Taigi socialinis kapitalas arba pasitikėjimas, kaip vienas pagrindinių socialinio kapitalo komponentų, sudaro prielaidas ūkio plėtrai. Socialinis kapitalas, kilęs iš dalyvavimo visuomeninėse organizacijose ir savarankiškoje veikloje, skatina demokratišką valdymą, aktyvina ir palaiko ekonominę augimą bei plėtrą (Putnam 2000).

Pažymėtina, kad literatūroje diskutuojama dėl termino „kapitalas“, įeinančio į sąvoką „socialinis kapitalas“, vartojimo. Anot ekonominės srities mokslininkų, šio termino vartojimas tokiaime kontekste netinkamas, nes kapitalas siejamas su nuosavybe (daiktais, kuriuos galima valdyti). Pavyzdžiui, Bowles ir Gintis (2002) pasiūlė kaip tinkamesnį terminą „bendruomenė“, taip didesnį dėmesį skiriant tam, ką grupės veikia, o ne ką jos turi, taip tiksliau atspindint gero valdymo, paaiškinančio socialinio kapitalo populiarumą, aspektus. Pasak autorių, „bendruomenė“ yra tiesiogiai, dažnai įvairiapusis sąveikaujančių asmenų grupė. Šią mintį pabrėžia ir Arrow, kurio manymu, „kapitalas“ yra tai, kas gali būti „nusavinta“ – nuosavybės teise vieno asmens perduodama kitam asmeniui. Socialinio, kaip ir žmogiškojo, kapitalo nuosavybę, pakeisti yra sudėtinga (Sabatini 2006). Portes (2007) teigimu, ekonominis kapitalas yra žmonių sąskaitose banke, žmogiškasis kapitalas – jų galvose, o socialinis kapitalas glūdi žmonių santykių struktūrose. Norint įgyti socialinį kapitalą, būtina palaikyti ryšius su kitais asmenimis, kurie ir yra tikrieji ryšius palaikančiojo asmens naudos šaltiniai. Coleman (1990) akcentuoja, kad socialinis kapitalas, kaip socialinės struktūros, kuriai asmuo priklauso, atributas nėra nuosavybė to, kuris iš jo gauna naudą. Socialinis kapitalas egzistuoja tik tuomet, kai yra bendrai naudojamas. Apibendrinant šią diskusiją, galima teigti, kad termino „kapitalas“ vartojimas junginyje „socialinis kapitalas“ yra priimtinas ir tinkamas, taip pat kaip ir įsitvirtinusio termino „žmogiškasis kapitalas“ atveju. Žinoma, socialinis kapitalas yra mažiausiai apčiuopiamas, palyginti su materialiuoju ir žmogiškuoju kapitalu, tačiau jis taip pat skatina ūkio plėtrą, juo siekiama tobulinti visuomenės gebėjimus. Terminas „kapitalas“ reiškia ne tik „turėjimą“, bet ir vertę, o socialiniai tinklai, kaip minėta, kuria ekonominę ir socialinę vertę, atneša materialinę ir nematerialinę naudą tokių tinklų dalyviams.

Diskusijos dėl socialinio kapitalo sujungė sociologijos, antropologijos, politikos, ekonomikos ir vadybos mokslų atstovus. Ir nors nuomonių skirtumai išlieka, sutariama dėl to, kad socialinis kapitalas unikalus savo santykių aspektu. Aktyvus mokslininkų ir praktikų domėjimasis pastūmėjo šią sritį į priekį tiek conceptualaus vystymosi, tiek empirinių rezultatų prasme. Taigi pagrindinė šio termino vartojimo prasmė yra socialinių santykių akcentavimas (Narayan 1999).

3. Socialinio kapitalo matavimo galimybių analizė

Socialinis kapitalas, reiškiantis aktyvų visuomenės narių dalyvavimą įvairiose bendruomeninėse organizacijose, klubuose, partijose, rinkimuose, domėjimąsi šalies ir pasaulio įvykiais, įprastai yra matuojamas tokiais rodikliais, kaip šalies gyventojų priklausomybė įvairioms organizacijoms, dalyvavimas rinkimuose (aktyvumas), laikraščių skaitymas ir televizijos laidų žiūrėjimas. Vis dėlto socialinio kapitalo matavimas yra problemiškas. Sabatini (2006) išskyrė tokias pagrindines socialinio kapitalo matavimo problemas:

1) nepaisant daugybės atliktų tyrimų šia tema, socialinio kapitalo apibrėžimas vis dar išlieka aptakus ir tai lemia jo matavimo sudėtingumą;

2) socialinio kapitalo sąvoka yra daugiamatė, todėl kiekvienas tyrėjas pasirenka skirtingą sąvokos aspektą, atsižvelgiant į atliekamo tyrimo tikslus ir apimtį, ir tai kelia tam tikrą painiavą lyginant tyrimų rezultatus;

3) socialiniam kapitalui vertinti naudojant vis kitus rodiklius, tokius kaip nusikalstamumo lygis, paauglių nėštumas, kraujo donorystė, dalyvavimo trečiosios pakopos studijose lygis, įnešė painiavą suvokiant ryšį tarp socialinio kapitalo ir jo buvimo ar nebuvimo pasekmių;

4) didžioji dalis atliktų socialinio kapitalo ir šalių ekonominio vystymosi ryšio nustatymo tyrimų remiasi pasaulio vertybių tyrimuose taikomais pasitikėjimo vertinimo rodikliais. Šiuose tyrimuose pasitikėjimas aiškinamas kaip asmens savo socialinės aplinkos suvokimas, atsižvelgiant į užimamą padėtį socialinėje struktūroje. Taigi empiriniai tyrimai, kurie remiasi tarpvalstybiniu pasitikėjimo palyginimu, gali nuvesti į aklavietę, nes neatsižvelgiama į platesnį nuostatų formavimosi ir apibrėžimo kontekstą bei atitinkamai nesugebama tinkamai įvertinti pasekmių makrolygiu;

5) tyrimuose, kuriuose akcentuojami socialiniai tinklai, skiriama nepakankamai dėmesio daugiamatiam, nuo konteksto priklausančiam, dinamiškam socialinio kapitalo pobūdžiui. Dėmesio sutelkimas į vienos rūšies tinklą lemia neatitikimus imtyje, kurie savo ruožtu kelia pavojų tyrimų rezultatų objektyvumui ir išvadsoms;

6) nors daugelyje tyrimų savanoriškos visuomeninės organizacijos yra svarbus socialinio kapitalo vertinimo rodiklis, išlieka abejonių dėl socialinio kapitalo vertinimo savanoriškų organizacijų tankio pagrindu efektyvumo: ne visos visuomeninės organizacijos vykdo aktyvią veiklą – neretai apsiribojama formaliu egzistavimu.

Nevienareikšmiškas socialinio kapitalo apibrėžimas (iš esmės bet kokia socialinė sąveika gali būti traktuojama kaip socialinis kapitalas) lemia ir jo matavimo daugialypumą. Susisteminti socialinio kapitalo tyrimai ir jų rezultatai pateikti 2 lentelėje. Žinomiausias šių tyrimų pavyzdys – Putnam studija, atlikta 1993 m. dvidešimtyje Italijos provincijų. Mokslininkas lygino regionų ekonominius, socialinius, institucinius skirtumus. Panašią studiją 2000 m. Putnam atliko Jungtinėse Amerikos Valstijose (JAV): tirta ir lyginta atskirų valstijų kriminogeninė situacija, gyventojų sveikata, išsimokslinimas ir jų ryšys su socialiniu kapitalu.

2 lentelė. Socialinio kapitalo tyrimai ir jų rezultatai (sudaryta autorių)

Table 2. Social capital studies and their results (compiled by the authors)

	Tyrėjai	Tyrimo turinys	Tyrimo rezultatai
Kiekybiniai tyrimai	S. Knack ir P. Keefer (1997)	Tirtos pasirinktos 29 rinkos ekonomikos šalys. Tyrimo metu taikyti Pasaulio vertybių tyrimuose (PVT) naudojami pasitikėjimo ir pilietinių normų rodikliai.	Pasitikėjimas ir pilietinės normos yra stipresnės tose tautose, kuriose aukštesnės pajamos, valstybės institucijos pažaboja neteisėtus valdžios atstovų veiksmus ir kurių visuomenės yra labiau išsilavinusios bei etniškai homogeniškos.
	D. Narayan ir L. Pritchett (1997)	Socialinis kapitalas vertintas vadovaujantis Tanzanijos socialinio kapitalo ir skurdo tyrimo (SKST) surinktais duomenimis. Ieškota sąsajų tarp pajamų dydžio ir socialinio kapitalo lygio.	Sukurtas socialinio kapitalo Tanzanijos kaimo vietovėse vertinimo rodiklis. Įrodyta, kad socialinis kapitalas didina pajamas: namų ūkių pajamos priklauso ne tik nuo individualaus namų ūkio gebėjimų, bet ir nuo viso kaimo socialinio kapitalo.
	J. S. Temple ir P. Johnson (1998)	Matuotas socialinių tinklų tankis į pietus nuo Sacharos esančiose Afrikos šalyse. Taikyti etninės vienovės, socialinio mobilumo, telefono ryšio prieinamumo rodikliai.	Naudojant agreguotą „socialinių gebėjimų“ rodiklį aiškinami reikšmingi nacionalinės ekonomikos augimo tempų skirtumai.
	J. Onyx ir P. Bullen (2000)	Vykdamas socialinio kapitalo tyrimus Australijoje, apklausta 1200 respondentų iš kaimo ir miesto bendruomenių. Taikyti Putnam ir Coleman pasiūlyti tinkliškumą, savitarpio pagalbą, pasitikėjimą, socialines normas, bendruomenės apibūdinantys rodikliai.	Tinkliškumas, pasitikėjimas ir socialinis aktyvumas yra esminės sąlygos socialinio kapitalo formavimuisi ir vystymuisi. Savitarpio pagalba svarbi kaip trumpalaikis altruizmas siekiant savo asmeninių tikslų ilgalaikėje perspektyvoje. Socialinės normos nepriskirtos prie esminių kintamųjų, tačiau svarbios kaip bendrasis kintamasis, ypač kalbant apie asmenų polinkį padėti artimui, tarpininkauti, dalyvauti bendruomeniniuose projektuose, pasitikėti vieniems kitais.
	A. Krishna, N. Uphoff (1999)	Radžastane (Indija) vertintas socialinio kapitalo vaidmuo gerinant vietinių ekonominio vystymo iniciatyvų efektyvumą, didžiausią dėmesį skiriant vandenskyros plėtros ir skurdo mažinimo projektams regione. Atmetas formalių organizacijų tankumo rodiklis kaip ypač netinkamas Radžastano kaimams.	Sudarytas rodiklių, akcentuojančių neformalius tinklus, rinkinys ir akcentuota lyderių, galinčių sutelkti socialinį kapitalą didesniai vystymo ir plėtros programų efektyvumui pasiekti, buvimo svarba. Nustatyta, kad socialinio kapitalo vertinimą svarbu sieti su skirtinga kultūrine, socialine ir ekonomine aplinka.
Kokybiniai tyrimai	R. D. Putnam (1993)	Tiriant Šiaurės ir Pietų Italijos socialinį kapitalą pasirinkti aspektai: pilietinis dalyvavimas, apimantis rinkėjų aktyvumą, laikraščių skaitomumas, narystė chorų bendruomenėse ar futbolo klubuose, pasitikėjimas valdžios institucijomis.	Nustatyta, kad aukštas gyvenimo lygis Šiaurės Italijoje susiformavo dėl plačių bendruomeninių ryšių, kas visiškai nebūdinga uždarai Pietų Italijos visuomenei, paremtai šeima ir „visų karu prieš visus“, kai žmogus saugus jaučiasi tik šeimoje. Socialinio kapitalo vystymas turėjo lemiamą įtaką aukštesniam Šiaurės Italijos gyvenimo lygiui.
	S. Gold (1995)	Los Andžele, JAV, stebima žydų bendruomenė. Tiriama, kaip kinta bendruomenės ryšiai asimiliacijos svečioje šalyje proceso metu.	Įsitikinta, kad žydų bendruomenė asimiliuodamasi išlaiko tiek bendruomenės struktūros vientisumą (augina socialinį kapitalą), tiek aktyvų dalyvavimą bendrajame ekonominiame gyvenime.
	Ch. J. Anderson (1995)	Tirtas senolių (kaip socialinio kapitalo auginimo šaltinio) varganose Afrikos ir Amerikos bendruomenėse JAV vaidmuo.	Pastebėta, kad pagarba tirtose bendruomenėse senoliams nyksta, taip pat mažėja ir tyrinėtų bendruomenių ekonominis vystymasis.
	A. Palloni ir kt. (2001)	Matuojant socialinį kapitalą JAV, tirta naujųjų ir senųjų migrantų tarpasmeninių ryšių, grindžiamų giminyse, draugyste ar bendra bendruomenine kilme, nauda.	Migracijos atveju socialinis kapitalas tampa naudinga priemone ieškant informacijos šaltinių apie galimas darbo vietas, karjeros galimybes, apgyvendinimą ir kitas būtinas pragyventi svečioje šalyje materialines sąlygas.

Literatūroje (Social... 2001) socialinis kapitalas vertinimo tikslais analizuojamas trimis lygiais: makro-, mezo- ir mikro-. Makrolygmuo apima formalius visuomenės santykius ir struktūras, tokias kaip politinė santvarka, teisinė bazė, valdymo decentralizacijos lygis bei visuomenės dalyvavimas politikos formavime. Mezolygmuo įvardijamas kaip socialinė struktūra, kuri palengvina asmeninę ir bendrą veiklą. Ši struktūra turi vertikalius ir horizontalius ryšius bei santykių hierarchiją. Mikrolygmeniui priskiriamos šeimos ekonominės bei sociokultūrinės charakteristikos ir individualūs veiksniai, tokie kaip asmenybės savybės, charakteris, kognityviniai gebėjimai, aktyvumas, motyvacija ir pan.

Galima teigti, kad socialinio kapitalo matavimo rodiklių pasirinkimas priklauso nuo lygmens, kuriame jis nagrinėjamas (Grootaert, Bastelaer 2001). Pavyzdžiui, namų ūkių ir bendruomenių (atitinkamai mikro- ir mezo-) lygmenimis socialinį kapitalą siūloma vertinti tokiais sudėtiniais rodikliais, kaip bendruomenės tinklai, dalyvavimo visuomeninėje veikloje pobūdis ir apimtis bei mainai tarp kaimynų (Grootaert 1998). Valstybės (makro-) lygmeniu analizuojant socialinio kapitalo ir ekonominio augimo bei plėtros ryšį, taikomi Putnam pasiūlyti rodikliai: dalyvavimas bendruomeninėse organizacijose, laikraščių skaitomumas, rinkėjų aktyvumas. Atlikęs tyrimus JAV, Putnam (2000) socialinio kapitalo vertinimo rodiklių rinkinį papildė nevyriausybių organizacijų ir narystės jose rodikliu. Nors Putnam pasiūlyti socialinio kapitalo vertinimo rodikliai kritikuoti dėl to, kad neatsižvelgiama į bendruomeninių organizacijų narių dalyvavimo intensyvumą ir išorinius priklausymo grupei aspektus (Wallis, Killerby, Dollery 2004), jie plačiai taikomi socialinio kapitalo tyrimuose. Fukuyama (2001) papildė Putnam pasiūlytą mezolygmens rodiklių rinkinį šiais kintamaisiais: grupių darna bei grupių teigiamos ir neigiamos išorinės savybės, tokios kaip pasitikėjimo ar nepasitikėjimo ribos. Kiti mokslininkai pateikė savas Putnam ir Fukuyama požiūrių interpretacijas, pavyzdžiui, Onyx ir Bullen (2000) sukūrė socialinio kapitalo matavimo modelį, kuris apima ryšius su darbovieta, šeima, draugais, kaimynais, tolerancijos lygį ir pasitikėjimą (Bartkus, Davis 2009).

Grootaert (2001) rodiklius, kurie buvo naudoti empiriniuose socialinio kapitalo tyrimuose, suskirstė į dvi grupes: proksimalinius ir distalinius (3 lentelė). Proksimaliniai rodikliai atspindi socialinio kapitalo pagrindinių komponentų – tokių kaip tinklai, pasitikėjimas ir abipusiškumas – buvimą ar nebuvimą. Distaliniai rodikliai – tiesiogiai nesusiję su socialinio kapitalo pagrindiniais komponentais, bet gali atskleisti papildomą informaciją apie socialinį kapitalą.

Galima teigti, kad literatūroje (Bourdieu 1986; Coleman 1990; Putnam 1993; Fukuyama 2001; Grootaert, Bastelaer 2001) socialinis kapitalas įprastai apibrėžiamas kaip tinklai, pasižymintys pasitikėjimu ir abipusiškumu. Tokį daugelio darbų autorių pateikiamą apibrėžimą tikslinga išskirti į kelias dalis: tinklus, kuriuos galima struktūrizuoti ir įvertinti

kiekybiškai, ir pasitikėjimą bei abipusiškumą (savitarpio pagalbą), kurių vertinimui galima taikyti tiek kiekybinius, tiek kokybinius tyrimų metodus.

4. Socialinis kapitalas: sinerginis požiūris

Pasaulio banko tarpdisciplininė socialinio kapitalo grupė (1996) suformulavo socialinio kapitalo sampratą, išskirdama tris jo taikymo atvejus:

1. Bendruomeninis požiūris (angl. *communitarian view*). Socialinis kapitalas šiuo požiūriu nagrinėjamas per vietinių šalies organizacijų – tokių kaip asociacijos, klubai, pilietinės iniciatyvos grupės – prizmę, o matuojamas grupių skaičiaus ir tankio rodikliais bendruomenėje. Bendruomeninis požiūris įprastai taikomas analizuojant skurdo problemas, socialinių ryšių svarbą kovojant su skurdo rizika ir pažeidžiamumu.

2. Tinkliškumo požiūris, kurį taikant akcentuojami vertikalūs ir horizontalūs ryšiai tarp žmonių, santykiai organizacijos viduje bei tarp organizacijų. Šiuo požiūriu išskiriamos tokios pagrindinės socialinio kapitalo dimensijos: stiprūs siejamieji ryšiai tarp bendruomenės narių (ryšiai tarp panašių arba artimų individų) ir gležni jungiamieji bendruomenės išorės tinklai (ryšiai su žmonėmis, besiskiriančiais socialiniame gyvenime svarbiais požymiais). Tinkliškumo požiūriu bendruomenės charakterizuotos pagal tai, kiek jos apima abiejų iš paminėtų dimensijų, o skirtingi šių dimensijų deriniai lemia visą pasekmių, siejamų su socialiniu kapitalu, spektrą. Ilgainiui, kintant bendruomenės narių gerovei, keičiasi išlaidų ir naudos, siejamos su siejimu ir jungimu (angl. *bonding and bridging*), įvertis.

3. Institucinis požiūris. Bendruomenės tinklų ir pilietinės visuomenės gyvybingumas daugiausia priklauso nuo politinės, teisinės ir institucinės aplinkos. Instituciniu požiūriu, socialinių grupių galimybė siekti kolektyvinių tikslų veikiama formalių, virš bendruomenės struktūrų funkcionuojančių institucijų, o tokios savybės, kaip aukštas „bendras pasitikėjimas“ (remiantis Pasaulio vertybių tyrimo matmenimis), atitinka aukščiausius ekonominio vystymosi rodiklius. Šis požiūris taip pat pabrėžia, kad valstybių ir verslo įmonių veiklos rezultatai priklauso nuo jų vidinės darnos, patikimumo, kompetencijų ir atskaitomybės visuomenei.

Woolcock ir Narayan (2000) papildė Pasaulio banko suformuluotus socialinio kapitalo sampratos aspektus pasiūlydami naują komponentą – sinerginį požiūrį. Juo siekiama integruoti tinklų ir institucinį požiūrius. Nors sinerginio požiūrio pradžia siejama su ankstyvaisiais lyginamosios politinės ekonomijos ir antropologijos darbais, reikšmingus šios srities tyrimus atliko Evans, kuris nagrinėjo Indijos, Meksikos, Rusijos, Pietų Korėjos ir Brazilijos atvejus, siekdamas nustatyti sąlygas, skatinančias vystymosi „sinergijas“: dinamiškus santykius valstybių biurokratinio aparato viduje ir tarp jų, taip pat santykius tarp valstybių

3 lentelė. Socialinio kapitalo matavimo rodikliai (Grootaert, Bastelaer 2001)

Table 3. Indicators of social capital (Grootaert, Bastelaer 2001)

Proksimaliniai rodikliai	Distaliniai rodikliai
Horizontalios asociacijos	
Asociacijų ar vietinių institucijų skaičius ir tipas Narystės vietinėse asociacijose tankis Dalyvaujančiųjų priimant sprendimus skaičius Asociacijų narių homogeniškumas Asociacijos pajamos Namų ūkių ir kaimų gyventojų pasitikėjimo lygis Pasitikėjimo valdžia lygis	Pasitikėjimas profesinėmis sąjungomis Bendruomeninės organizacijos masto suvokimas Priklausomybė nuo paramos tinklų Piniginių perlaidų dalis namų ūkių pajamose Namų išlaidų dalis, tenkanti dovanoms ir pervedimams
Pilietinė ir politinė visuomenė	
Pilietinės laisvės indeksas Gyventojų dalis, patirianti politinę diskriminaciją Politinės diskriminacijos intensyvumo indeksas Ekonominės diskriminacijos intensyvumo indeksas Gyventojų dalis, dalyvaujanti separatistiniuose judėjimuose Gastil politinių teisių indeksas Politinių laisvių („Freedom House“) indeksas	Demokratijos indeksas Korupcijos indeksas Valdžios neveiksmingumo rodyklė Demokratinė institucijų stiprumas Žmogaus laisvių rodiklis Politinio stabilumo rodiklis Valdymo decentralizacijos laipsnis Rinkėjų aktyvumas Politinių žmogžudysčių skaičius Konstitucinės valdžios kaita Perversmų skaičius
Socialinė integracija	
Socialinio mobilumo rodiklis Socialinės įtampos rodiklis Etnolingvistinė fragmentacija Riaušės ir protesto demonstracijos Streikai Žmogžudysčių skaičius Savižudybių skaičius	Kitų nusikaltimų lygis Kalinių skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų Neteisėtų veiksmų apimtys Vaikų, augančių šeimoje su vienu iš tėvų, skaičius Skyrybų skaičius Jaunimo nedarbo lygis
Teisiniai ir valdymo aspektai	
Biurokratijos kokybė Teismų sistemos nepriklausomybė Nusavinimo ir nacionalizacijos rizika	Valdžios atsakymo vykdyti įsipareigojimus pagal sutartis skaičius Vykdytinų sutarčių skaičius Sutartyse numatytų pervesti lėšų sumos

biurokratinio aparato ir skirtingų pilietinės visuomenės veikėjų. Šios studijos leido padaryti tokias išvadas:

1. Nei valstybė, nei visuomenė nėra savaimė gera ar bloga; valdžios institucijos, korporacijos ir pilietinės grupės yra „kintamieji“ savo įtakos kolektyvinių tikslų pasiekimui prasme.
2. Valstybė, verslas ir bendruomenė turi veikti išvien, bendradarbiauti vienas kitą papildydami idant būtų pasiekta ir skatinama tvari plėtra. Taigi pagrindinė vystymosi teorijos ir praktikos užduotis būtų nustatyti sąlygas, kuriomis šios sinergijos susidaro (arba nesusidaro).
3. Valstybė, lyginant su kitais sektoriais, vaidina svarbiausią vaidmenį sudarydama sąlygas teigiamiems vystymosi rezultatams pasiekti. Valstybė yra ne tik galutinis viešųjų gėrybių (visuomenės sveikatos, visuotinio švietimo) tiekėjas ir galutinis teisinės valstybės (nuosavybės teisių, tinkamo teismo pro-

ceso, žodžio laisvės) įgyvendintojas ir arbitras, bet ir veikėjas, turintis geriausias pozicijas užtikrinant ilgalaikes sąsajas tarp skirtingų visuomenės klasių, etninių grupių, skirtingos rasės, lyties, politinių ir religinių pažiūrų visuomenės grupių. Bendruomenės ir verslas savo ruožtu yra svarbūs pripažįstant ir skatinant gerą valdžios vadovavimą. Sudėtingoje institucinėje aplinkoje bendruomenės lyderiai, galintys ištraukti į efektyvią veiklą valstybės viduje, tampa bendresnių reformų vykdytojais (Fox 1992).

Pagrindiniai skirtumai tarp išskirtų požiūrių yra analizės objektas, t. y. ar socialinis kapitalas traktuojamas kaip nepriklausomas, priklausomas ar tarpinis kintamasis (4 lentelė), ir tai, kokia apimtimi integruojami bendruomeninių tinklų ir instituciniai požiūriai. Reikšmingiausi darbai atlikti remiantis tinklų ir institucinėmis perspektyvomis, o Woolcock ir Narayan darbuose sintezės siekiama naujaisiu, sinerginiu, požiūriu.

4 lentelė. Keturi socialinio kapitalo požiūriai: pagrindiniai veikėjai ir politikos modeliai (Woolcock, Narayan 2000)

Table 4. Four approaches to social capital: key players and policy models (Woolcock, Narayan 2000)

Požiūris	Pagrindiniai veikėjai	Politikos modeliai
Bendruomeninis požiūris Vietinės asociacijos	Bendruomeninės grupės Savanoriškasis sektorius	„Mažai yra gražu“ Pripažinti socialinius neturtingųjų turtus
Tinklų požiūris Vidiniai (siejamieji) ir tarpusavio (jungiamieji) bendruomeniniai ryšiai	Verslininkai Verslo grupės „Informacijos brokeriai“	Decentralizacija Verslo zonų sukūrimas Socialinių skirtumų sujungimas (angl. <i>bridging</i>)
Institucinis požiūris Politinės ir teisinės institucijos	Privatus ir viešasis sektorius	Pilietinių ir politinių laisvių suteikimas Skaidrumas, atskaitomybė
Sinerginis požiūris Bendruomeniniai tinklai ir valstybės bei visuomenės santykiai	Bendruomeninės grupės, pilietinė visuomenė, verslas, valstybės	Bendra gamyba, papildomumas Dalyvavimas, sąsajos Vietinių organizacijų didinimas

Anot Woolcock ir Narayan (2000), taikant sinerginį požiūrį tyrėjams ir politikos formuotojams išskyla trys pagrindinės užduotys:

1. Identifikuoti socialinių santykių, charakterizuojančių konkrečią bendruomenę, jos formalias institucijas bei jų tarpusavio sąveiką, pobūdį ir aprėptį.
2. Sukurti institucines strategijas, paremtas šių socialinių santykių supratimu, ypač atsižvelgiant į visuomenės ar bendruomenės siejamojo (angl. *bonding*) ar jungiamojo (angl. *bridging*) socialinio kapitalo apimtį.
3. Nustatyti būdus ir priemones, kuriomis teigiamos socialinio kapitalo apraiškos – platus bendradarbiavimas, pasitikėjimas, institucinis našumas – gali pakeisti ir (arba) būti sukurtos iš neigiamų jo apraiškų, tokių kaip sektantiškumas, izoliuotumas, korupcija.

Sinerginis socialinio kapitalo požiūris sudaro prielaidas keisti situacijas, kuriose bendruomenių priešiškas ir abejingas paverčiamas efektyviu jų narių bendradarbiavimu.

5. Išvados

Per pastaruosius kelis dešimtmečius išaugęs dėmesys socialiniam kapitalui diskusijose apie pasaulio šalių ekonominę augimą ir vystymąsi suponuoja būtinybę išnagrinėti tiek patį sąvokos turinį, tiek galimą jo įtaką visuomenės ekonominei gerovei. Socialinis kapitalas apima bendruomenių gebėjimus veikti kartu siekiant savo tikslų. Mokslinėje literatūroje pasiektas konsensusas, kad socialinis kapitalas yra sudėtingas reiškinys, apimantis tokias tris dimensijas, kaip socialiniai tinklai, pasitikėjimas ir socialinės normos.

Susisteminus mokslinės literatūros šaltiniuose pateikiamų socialinio kapitalo apibrėžimų ir jo matavimo būdų įvairovę, tikslinga skirti du socialinio kapitalo komponentus: tinklus, kuriuos galima struktūrizuoti ir įvertinti kiekybiškai, ir pasitikėjimą bei abipusiškumą (savitarpio pagalbą), kuriems vertinti taikytini tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai tyrimų metodai.

Pagrindinės sąlygos, skatinančios valstybių ir jų ekonominių vystymosi sinergiją, t. y. dinamiškus santykius valstybių biurokratinio aparato viduje ir tarp jų, taip pat santykius tarp valstybių biurokratinio aparato ir skirtingų pilietinės visuomenės veikėjų, yra aktyvus valstybės, verslo ir bendruomenių bendradarbiavimas. Valstybė yra reikšmingas veikėjas, darantis įtaką ilgalaikių sąsajų tarp skirtingų visuomenės klasių, etninių grupių, lyčių, politinių ir religinių visuomenės grupių, buvimui. Todėl valstybė turėtų kurti institucines strategijas, paremtas socialinių santykių supratimu, atsižvelgiant į visuomenės susiejimo ir sujungiančio socialinio kapitalo dimensijas ir transformuoti situacijas, kuriose visuomenės socialinis kapitalas pakeičia silpnas, priešiškas ar abejingas formalias institucijas į tas, kuriose šios dvi dimensijos papildoma viena kitą.

Socialinis kapitalas, turintis tiesioginę įtaką ekonominiams procesams, yra puikus instrumentas veikti pastaruosius procesus be diskretinių įsikišimo priemonių. Siekiant nustatyti efektyvius poveikio būdus ir priemones, būtini tolesni socialinio kapitalo ir ekonominių procesų sąveikos tyrimai.

Literatūra

- Acevedo, M. 2007. Network Capital: an Expression of Social Capital in the Network Society, *The Journal of Community Informatics* [žiūrėta 2012-01-15]. Prieiga per internetą: <http://ci-journal.net/index.php/ciej/article/view/267/317>
- Anderson, Ch. J. 1995. *Blaming the Government: Citizens and the Economy in Five European Democracies*. Armonk: M. E. Sharpe, paper. ISBN 978-1-56324-448-3.
- Bartkus, O. V.; Davis, J. H. (Eds.). 2009. *Social Capital – Reaching Out, Reaching*. Published by Edward Elgar Publishing Limited, UK. 347 p.
- Biggart, N. W. (Ed.). 2002. *Readings in Economic Sociology*. Copyright Blackwell Publishers Ltd, Malden, Massachusetts, USA. 286 p.

- Bourdieu, P. 1986. *The Forms of Capital*, in Richardson, J. G.; Bourdieu, P. (Eds.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, 241–248.
- Bowles, S.; Gintis, H. 2002. Social capital and community governance, *The Economic Journal* 112(483): F419–F436. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-0297.00077>
- Coleman, J. S. 1990. *Foundations of Social Theory*. The Belknap Press of Harvard University Press, London, 304–318.
- Dasgupta, P.; Serageldin, I. (Eds.). 2000. *Social Capital: a Multifaceted Perspective*. Washington, DC: The World Bank, 13–45.
- Deveikis, L.; Poviliūnas, A. 1998. *Žmogaus teisė ir pilietinė visuomenė*. Vilnius: Margi raštai, 43–44.
- Eastwood, B. M. 2009. Creative class vs. Social capital vs. economic freedom: U.S. Economic Growth. *Applied Research in Economic Development* 6(1) [žiūrėta 2011-10-03]. Prieiga per internetą: http://www.usm.edu/aredjournal/2009vol6no1_general_topics/final_text/eastwood_2009_v6n1_testing_growth_theories.pdf
- Fox, J. 1992. Democratic rural development: leadership accountability in regional peasant organizations, *Development and Change* 23(2): 1–36. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-7660.1992.tb00444.x>
- Fukuyama, F. 2001. Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly* [žiūrėta 2011-11-08]. Prieiga per internetą: <http://intranet.catie.ac.cr/intranet/posgrado/Met%20Cual%20Inv%20accion/2008/Semana%206/Fukuyama.pdf>
- Gold, S. J. 1995. Gender and social capital among Israeli immigrants in Los Angeles, *Diaspora* 4:267.301: 5–87.
- Grootaert, C.; Bastelaer, T. 2001. Understanding and measuring social capital: a synthesis of findings and recommendations from the Social Capital Initiative, *Social Capital Initiative Working Paper* No. 24. World Bank, Washington DC, 4–14.
- Grootaert, C. 1998. Social capital: the missing link, *Social Capital Initiative Working Paper* No. 3. World Bank, Washington DC, 2–17.
- Grootaert, C.; Bastelaer, T. 2002. The role of social capital in development – an empirical assessment, in *International Bank for Reconstruction and Development*. 344 p.
- Hanifan, L. J. 1916. The rural school community centre, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67: 130–138. <http://dx.doi.org/10.1177/000271621606700118>
- Juozaitienė, L. 2006. Socialinio kapitalo samprata ir komponentų tyrimas, iš *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 55–63.
- Knack, S.; Keefer, P. 1997. Does social capital have an economic payoff? A cross – country investigation, *Oxford Journals Economics & Social Sciences* 112(4): 1251–1288 [žiūrėta 2011-11-15]. Prieiga per internetą: <http://qje.oxfordjournals.org>
- Krishna, A.; Uphoff, N. 1999. Mapping and measuring social capital: a conceptual and empirical study of collective action for conserving and developing watersheds in rajasthan, India, *Social Capital Initiative Working Paper* No. 13. World Bank, Washington DC, 27–41.
- Marginson, S. 2004. *Bourdieu's notion of social capital*. Monash University, Australia [žiūrėta 2011-09-25]. Prieiga per internetą: <http://www.monash.edu.au/>
- Narayan, D. 1999. *Bonds and Bridges: Social Capital and Poverty*. World Bank, Washington DC, 6–13.
- Narayan, D.; Pritchett, L. 1997. Cents and sociability: household income and social capital in rural Tanzania, in *World Bank: Policy Research Working Paper*, 871–897.
- Onyx, J.; Bullen, P. 2000. Measuring social capital in five communities, *The Journal of Applied Behaviour Science* 36(1): 23–42. <http://dx.doi.org/10.1177/000271621606700118>
- Palloni, A.; Massey, D. S.; Ceballos, M.; Espinosa, K.; Spittel, M. 2001. Social capital and international migration: a test using information of family networks, *American Journal of Sociology* 106: 1262–1298.
- Portes, A. 2007. *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*. Department of Sociology, Princeton University, Princeton, New Jersey Australia [žiūrėta 2011-12-27]. Prieiga per internetą: http://digicult.net/moss_texts/SOCIALCAPITAL_ItsOriginsandApplicationsinModernSociology.pdf
- Putnam, R. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 46–104.
- Putnam, R. D. 2000. *Bowling alone: the Collapse and Revival of American Community*. New York, NY: Simon & Schuster. 19 p.
- Sabatini, F. 2005. Social capital as social networks. A new framework for measurement. *Working paper* No. 83 [žiūrėta 2011-09-25]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=755065>
- Sabatini, F. 2006. The empirics of social capital and economic development: a critical perspective. *FEEM Working Paper* No. 15 [žiūrėta 2011-10-05]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=879712>
- Social Capital: a review of the literature. 2001/10. *Social Analysis and Reporting Division Office for National Statistics*, 6–15.
- Temple, J. S.; Johnson, P. 1998. Social capability and economic growth, *Quarterly Journal of Economics* 113(3): 965–990.
- Tijūnaitienė, R. 2008. Socialinio kapitalo konceptas: dalyvavimo konceptas, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 10(1): 186–192 [žiūrėta 2011-10-05]. Prieiga per internetą: <http://www.su.lt/filemanager/download/6189/Tijunaitiene.pdf>
- Wallis, J.; Killerby, P.; Dollery, B. 2004. Social economics and social capital, *International Journal of Social Economics* 31(3): 239–258. <http://dx.doi.org/10.1108/03068290410518238>
- Woolcock, M.; Narayan, D. 2000. Social capital: implications for development theory, research and policy, *The World Bank Research Observer* 15: 225–249. <http://dx.doi.org/10.1093/wbro/15.2.225>
- World development. 1996, *Special Issue on Social Capital* 24(6): 1119–1132.
- Žiliukaitė, R. 2004. Socialinis kapitalas ir internetas, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 1: 104–114.

Ilona SKAČKAUSKIENĖ. Doctor of Social Sciences, Associate Professor, Head of Dept of Social Economics and Management, Vilnius Gediminas Technical University. Research interests: taxation, tax modeling and evaluating, social security, social and economic development.

Sigita BYTAUTĖ. Lecturer at Vilnius Gediminas Technical University. Research interests: social capital, private finances and banking.